

Tomasz Wicherkiewicz*

Mikroliteratura mikrojęzyka mikrospołeczności

Wilamowice, Fliöra-Fliöra i ich literatura

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2019.0223>

Streszczenie: Artykuł omawia twórczość Floriana Biesika (o rodzimym przydomku Fliöra-Fliöra, stanowiącym też jego pseudonim literacki) – najbardziej do tej pory znanego pisarza i twórcy literackiego języka wilamowskiego (*wymysiöeryś*). Jego postać i literackie dzieła omówiono na tle fenomenu, dziejów i mikrojęzyka Wilamowic – miejscowości położonej w południowej Polsce i stanowiącej unikalną enklawę etnolingwistyczną pogranicza germańsko-słowiańskiego. Metodologiczne tło szkicu stanowił koncept „literatur mniejszych” Deleuze’a i Guattariego (1975), a jego kontekst uzupełniono o wzmianki na temat wcześniejszych utworów literackich po wilamowsku i Wilamowic dotyczących, jak i najważniejszych zjawisk literackich towarzyszących współczesnej rewitalizacji języka wilamowskiego. Mowa w tym kontekście o współczesnej twórczości Tymoteusza Króla (Tiöma fum Dökter) oraz o odgrywającej szczególną ostatnio rolę twórczości przekładowo-dramatycznej przedstawianej na scenie amatorskiego teatru *Ufa fisa w/z Wilamowic(ach)*.

Słowa kluczowe: Wilamowice, mikrojęzyk, wilamowski język *wymysiöeryś*, Florian Biesik (Fliöra-Fliöra)

113

LITTERARIA COPERNICANA 2(30) 2019

ISSNp 1899-315X

ss. 113–124

* Językoznawca i socjolingwista, prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierownik Pracowni Polityki Językowej i Badań nad Mniejszościami. Zajmuje się problematyką mniejszości językowych, etnicznych, religijnych, językami regionalnymi i mikrojęzykami, dokumentacją, ochroną i rewitalizacją języków zagrożonych.
E-mail: wicher@amu.edu.pl | ORCID: 0000-0003-3163-0454.

Microliterature in a Microcommunity Microlanguage. Wilamowice, Fliöra-Fliöra, and the Wymysiöeryś Literature

Abstract: The article discusses the literary work of Florian Biesik (who used a pen-name Fliöra-Fliöra, based on his native native nickname) – the most-known writer and author of the literary Wymysiöeryś language of Wilamowice. His person and literary output are discussed with references to the phenomenon, history and microlanguage of Wilamowice – a town located in southern Poland, which constitutes a unique ethnolinguistic enclave of the Germanic-Slavic borderland. The methodological background of the paper is Deleuze & Guattari's (1975) concept of *littérature miner*, and its context has been supplemented with references to earlier literary works in and on Wilamowice(an), as well as main literary phenomena accompanying the contemporary revitalization of the Wilamowicean language. The latter include the literary works by contemporary Tymoteusz Król (Tiöma fum Dökter), and the recent dramatic work presented on the stage of the local *Ufa fisa* amateur theater in Wilamowice.

Keywords: Wilamowice, microlanguage, the *Wymysiöeryś language*, Florian Biesik (Fliöra-Fliöra)

Wilamowice i wymysiöeryś

114

O fenomenie Wilamowic i ich języka słyszy się, mówi, pisze i dyskutuje coraz częściej – w kontekście wysp językowych, mikrojęzyków, polityki językowej, ale przede wszystkim w aspekcie rewitalizacji języka *wymysiöeryś* (por. Wicherkiewicz, Olko 2016; Wicherkiewicz, Król, Olko 2017¹). Autor tekstu nie jest literaturoznawcą ani literatem, jednak zjawisko literatury wilamowskiej stanowi dlań fenomen tożsamościowy sam w sobie², obiekt badań (w postaci choćby dzieł Floriana Biesika – por. Wicherkiewicz 2003) i materię dokumentacji³ zagrożonego języka wilamowskiego.

Szkic dotyczący piśmiennictwa w etnolekcie wilamowskim autor sporządził już przed laty (Wicherkiewicz 2001) na potrzeby zbiorowej monografii dotyczącej historii, języka, kultury oraz społeczeństwa miasta i gminy Wilamowice.

¹ Oraz m.in. <https://www.uw.edu.pl/rewitalizacja-jezyka-wilamowskiego> (wszystkie cytowane źródła internetowe sprawdzono 31.01.2018).

² O tym najwięcej w tekście Tymoteusza Króla zamieszczonym w tym tomie. O literaturze wilamowskiej wspomina także Helena Duć-Fajfer.

³ Por. *Dziedzictwo językowe Rzeczypospolitej. Baza dokumentacji zagrożonych języków* 2013. Dokumentacja dostępna on-line na stronie: <http://inne-jezyki.amu.edu.pl>.

Wilamowice są niewielkim miasteczkiem położonym na obrzeżach powiatu bielskiego i także województwa śląskiego, a i w bezpośrednim pobliżu historyczno-etnograficznej granicy Małopolski (dawniej Galicji) i Śląska (Cieszyńskiego). Miasteczko stanowi ośrodek administracyjny miejsko-wiejskiej gminy Wilamowice. W 2016 roku liczba ludności całej gminy wynosiła 17 150 osób, z czego w mieście Wilamowice mieszkało 3058 osób, co wynosi niespełna 18% populacji gminy⁴. Wilamowianie⁵ stanowią więc obecnie mniejszość nawet na najniższym szczeblu podziału administracyjnego.

Ta peryferyjność, pograniczność, mniejszościowość i językowa odrębność Wilamowic były z pewnością głównymi determinantami historycznych, społecznych i politycznych losów tej społeczności. Wieloletnie badania terenowe, publikacje i projekty naukowe składają do wyznaczenia zestawu czynników świadomości etniczno-językowej wilamowskiej wspólnoty lokalnej, której wymiernymi emblematami są:

- j ę z y k – również w omawianej tu formie pisanej;
- s t r o j e tradycyjne – wraz z całym systemem reguł ich noszenia i nazw (zob. Król, Filip 2009), jak i wiedzę oraz umiejętnościami ich wytwarzania i obróbki;
- w i ę z y pokrewieństwa i powinowactwa oraz związane z nimi w przeszłości zasady endogamii, wewnętrzne struktury społeczne, nazewniczy system p r z y d o m k ó w (zob. Zieniukowa, Wicherkiewicz 1997);
- system nazw miejscowych (m i k r o t o p o n i m ó w), których większość w Wilamowicach ma oryginalne wersje wilamowskie i odpowiadające im polskie⁶.

O pochodzeniu Wilamowian i badaniach oraz dotyczących go etnoteoriach pisali m.in. Ritchie 2012, Wicherkiewicz [2013], o tożsamości zaś oraz o ideologiach i postawach językowych Wilamowian – m.in. Chromik 2016 i Neels 2016.

Język wilamowski – *wymysiöerys* to germański mikrojęzyk, mający swe korzenie w osadnictwie średniowiecznej kolonizacji obszarów Śląska, o pochodzeniu średnio-wysokoniemieckim; w dialektologii germańskiej uznawany jest za jeden z kolonizacyjnych dialektów starośląskich. Odrębne od pozostałych wysp językowych na Śląsku losy, a z pewnością ekonomiczna, społeczna i geopolityczna historia Wilamowic (co najmniej) w ostatnich dwóch stuleciach, kontakty językowe doprowadziły do wyodrębnienia się wilamowskiej wspólnoty komunikatywnej o stabilnej tożsamości językowej i własnej hierarchicznej strukturze wielojęzyczności (multiglosji). Ta stabilna struktura została zniszczona w wyniku II wojny światowej i jej skutków. *Wymysiöerys* stał się językiem poważnie zagrożonym wyginięciem, jednak działania samej społeczności, jej aktywistów i neomówców we współpracy z badaczami akademickimi i różnymi szczeblami administracji starają się temu procesowi wymierania od kilku lat czynnie i skutecznie przeciwdziałać. Obecnie są czynione starania

⁴ Dane za: http://katowice.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_gmin/powiat_bielski/gmina_wilamowice.pdf.

⁵ Autor tego tekstu stosuje proponowaną do znormalizowanego użycia pisownię wielką literą etnonimu Wilamowianie, w liczbie pojedynczej: Wilamowian/Wilamowianin, co graficznie ma oznaczać regionalno-etniczny charakter tej społeczności. Ponadto należy zauważyć, iż w regionalnym uzusie określenia: *wilamowicki, wilamowiczanie*, *wilamowiczanie* odnoszą się do miejscowości Wilamowice/Skoczowa w powiecie cieszyńskim (również woj. śląskiego). Obserwowany nowszy uzus obejmuje takimi formami również tych mieszkańców przedmiotowych Wilamowic, którzy do miejscowości przybyli współcześnie.

⁶ Dokładną mapę z nazwami miejscowymi w obu językach zamieszczono on-line pod adresem: http://inne-jezyki.amu.edu.pl/Editor/files/Mapa_Wilamowice_Majerska_Krol.jpg.

o oficjalne uznanie zagrożonego (Nijakowski 2014; zob. Kancelaria Sejmu 2016, 2017) języka wilamowskiego za język regionalny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Literatura mniejszościowa, literatura mniejsza, literatura najmniejsza

Trudno umiejscowić literaturę wilamowską nawet w niezbyt wciąż sprecyzowanym nurcie badań nad literaturami mniejszościowymi, ich przedmiocie i rozwijającej się metodologii. Nie da się przeanalizować tych niewielkich zasobów literatury tworzonej po wilamowsku w kontekście np. warsztatu i toków myślenia oraz badań twórców pojęcia *littérature mineur* Gilles'a Deleuze'a i Félix'a Guattariego (1975; wydanie polskie 2016). Ci wszak zdefiniowali byli „literaturę mniejszą” nie jako stworzoną przez mniejszość w języku mniejszości, ale jako twórczość literacką, którą tworzy mniejszość posługująca się językiem większości⁷. Podstawową cechą tego typu literatury ujawniałby tam proces delokalizacji, tj. dystansowanie się od języka ojczystego. Drugą cechą wspomnianą przez owych badaczy jest integracja polityczna literatury mniejszości; trzecią zaś – ściśle z nią zespolona – byłaby zbiorowa wartość literatury mniejszościowej związana z tym, że literatura taka należy do społeczności bez wielu członków, a zatem nie ma możliwości opisanego indywidualnych problemów. Niewielkie objętościowo i gatunkowo, acz zapewne w przyszłości (to opinia wyrażana piórem językoznawcy-rewitalizatora, a nie literaturoznawcy lub historyka literatury) poszerzane zasoby tekstów w języku wilamowskim o charakterze literackim wypełniają domenę, które wszak służą celom innym niż te przedstawione w opracowaniach dotyczących literatur mniejszych.

Nieco więcej cech wspólnych z sytuacją literatury wilamowskiej można znaleźć w metodologii zaproponowanej w studium twórczości literackich mniejszości włoskiej w Słowenii i Chorwacji oraz mniejszości słoweńskiej we Włoszech (Cergol 2014). Autorka przypatruje się tam owym małym literaturom w kontekstach ich wymiaru ontologicznego, wartości międzykulturowości, etniczności, przywiązania do ziemi rodzinnej, wartości języka oraz literatury dialektalnej, i pamięci historycznej („[...] the contact points of the [...] minorities in their ontological dimension, intercultural values, linguistic and national values, attachment to place and attachment to historical memory...”, [Cergol 2014: 67]). Jeśli konteksty te potraktować jako topologiczne odniesienia, to właśnie większość z nich można odnaleźć w niedużej wolumenowo twórczości Wilamowian, jednak już bez dalej idących dywagacyjnych wniosków cytowanej autorki⁸.

⁷ Dyskusję na temat definicji „literatury mniejszej” Deleuze'a i Guattariego podejmują w tym tomie także Duć-Fajfer oraz Kadłubek. Kadłubek. Do publikacji tej odnoszą się w swoich tekstach również Gregori oraz Belina i Boguszewicz.

⁸ Na przykład: „[...] possibility that the minority literary system may someday become a supra-national entity, which would be no longer strictly tied to the language and culture of the nation of origin, but rather to the space and time in which it originates and lives” (Cergol 2014: 67).

Ze względu na ograniczone rozmiary tego tekstu bardziej szczegółowo zostanie przedstawiona sylwetka twórcza Floriana Biesika, jego literatury oraz właśnie jej topologicznych kontekstów.

Wczesne zapiski wilamowskie

Najstarsze znane zapisane próbki wilamowszczyzny, które jakkolwiek trudno uznać za przejaw literatury w tym mikrojęzyku, wskazują na „egzotyczny” pryzmat, przez jaki postrzegano Wilamowian i ich język. Chodzi o ciąg wilamowskojęzycznych epitetów zanotowany przez ks. Franza Augustyna (dziekana w Wilamowicach) w rękopiśmiennym pamiętniku *Jahrbuch oder Zusammenstellung geschichtlicher Thatsachen, welche die Gegend con Oswieczyn und Saybusch angehen. Bearbeitet durch Franz Augustin Pfarrer der Stadt Saybusch 1842 ad A R D Andrea de Pleszewski porocho Bielanensi propria manu descriptum* (wydanie polskie Augustin 2007⁹).

Pierwsze drukowane teksty (jednak nie po wilamowsku, a w odmianie dialektalnej go naśladowującej, acz bardziej charakterystycznej dla bielskiej wyspy językowej¹⁰) zostały opublikowane przez Jacoba Bukowskiego w jego unikalnym zbiorze kilkudziesięciu pieśni ludowych i wierszy z Bielska, Białej i okolicznych wsi. Bukowski (1860: 107–124) zawarł tam również cztery teksty poetyckie dotyczące Wilamowic: *A Welmeßajer Steckla*; *A Welmeßajer ai Berlin*; *Der Ochsazug o der Fostnocht ai Paris (A Welmeßajer Gespräch)*; *A Salomon Urteil (Ai Welmeßaa)*. Drugi z nich znowu dotyczył wilamowskiej „egzotyki”, niezrozumiałości ich języka i niejasnego, dalekiego pochodzenia przodków-założycieli osady.

Precyzyjne zestawienie rozmaitych innych pomniejszych wydawnictw i odniesień na temat (mikrojęzyka) Wilamowic przedstawiono w cytowanych już publikacjach: Wicherkiewicz 2001, [2013] i Wicherkiewicz, Olko 2016.

Flora-Flora/Florian Biesik/*Fliöra-Fliöra*

Za ojca literackiego języka wilamowskiego uznać można i należy Floriana Biesika, urodzonego w Wilamowicach w 1849, 1850 lub 1851 roku, zmarłego w Trieście w 1926 roku, znanego pod wilamowskim przydomkiem i zarazem pseudonimem literackim Flora-Flora (w obecnej pisowni wilamowskiej *Fliöra-Fliöra*), którego życiorys przedstawiono szczegółowo w cytowanych wyżej publikacjach (przede wszystkim – Wicherkiewicz 2003). Życiu Biesika poświęciła też cały film dokumentalny *Dante z Wilamowic* Dorota Latour¹¹. W rękopiśmiennej przedmowie do odnalezionego w 1989 roku zbioru utworów poetyckich (Majewicz 1991; Wicherkiewicz 2003) pisał Biesik około roku 1924:

⁹ Faksymile stron dostępne na: <http://inne-jezyki.amu.edu.pl/Frontend/LanguageSource/Details>.

¹⁰ Szerzej o bielsko-bialskiej wyspie językowej: <http://inne-jezyki.amu.edu.pl/Frontend/Language/Details/11>.

¹¹ Rok produkcji 1994; <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=421454>.

Od pół wieku śpiewam sobie na obczyźnie krakowiaki i pieśni patriotyczne polskie, niekiedy z jakim kolegą powstańcem 63 roku [...], lub odczytywał listy polskie matki mej (koło 50, a żaden niemiecki jakbyto był dał do zrozumienia brat D^f Mojmir) z którychto czerpałem nowe siły do zwalczania przykrości życia, tęsknotę i żal za ojczyznę, bo dopiero na obczyźnie rozumie się, bo odczuwa inaczej niż w kraju lament mistrza Mickiewicza ... ojczyzno moja, ty jesteś jak zdrowie, ten dopiero ocenić cię potrafi, kto cię stracił!

Jako naczelnik kolei południowej w Trieste (kolej ta wielka kończyła się we Wiedniu, dlatego do kraju wrócić nie mogłem) musiałem w trzech językach (włoski, niemiecki, słoweński) urzędować [...]

Spod biesikowego pióra aż nadto wyraźnie zatem jawią się tęsknoty za *ziemią rodzinną*, za *wartością ojczystego (= matczynego) języka* – i to od razu w *wymiarze podwójnym: polskim i wilamowskim*. To z pewnością i wyniesione przez Biesika z Wilamowic, i pielęgnowane w trakcie edukacji oraz w życiu zawodowym hierarchiczne – acz współzupelniające, a nie konkurujące – odniesienia wspólnotowe: najmniejszej, a najbliższej społeczności (wilamowskiej), narodowo-symbolicznej (polskiej) i polityczno-administracyjnej (austriackiej). Wartości odnoszące do polskości budowała szkoła i np. czynił to szkolny kanon literatury. Tożsamość polityczną Wilamowian wyznaczała habsburska austriackość aż do pokolenia tych wilamowskich rodzimych informatorów językowych piszącego te słowa, którzy rodzili się w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku – nierzadką odpowiedzią na pytanie o tożsamość narodową (w znaczeniu narodu politycznego) była u nich: „*Wer zājn Estrājhjyn*” („Jesteśmy Austriakami”). Gdyby zatem twórczość Biesika analizować diachronicznie, w kontekście habsburskiej polityki językowej¹² i panujących w tej monarchii stosunków czy konstelacji języków, być może trafne stałoby się wcześniej przytoczone kryterium integracji politycznej i delokalizacji.

Odwołanie w powyższym tekście do Mickiewicza nie jest w twórczości Biesika wyjątkiem – jego utwory (zob. niżej) powstawały pod wyraźnym wpływem warsztatu i form klasyka polskiego romantyzmu. Właściwie to, co Biesika do Mickiewicza w jego świadomości twórczej odwoływało, to właśnie wszystkie wcześniej przedstawione wymiary literatury mniejszościowej: ontologia, międzykulturowość, etniczność, przywiązanie do ziemi rodzinnej, wartość języka i pamięci historycznej (Cergol 2014).

Dalej pisał Biesik:

Nie mogąc kompetować z pisarzami poetami Polski, a przypomniawszy sobie na obczyźnie żywo me lata dziecinne, drewniany lecz bogaty kościół gminy mej, gdzie przez lata się modlił i śpiewał Kochanowskiego „Kto się w opiekę” lub „Kiedy ranne”, gdzie już jako dzieciuch poprzez zawieje przy latarni z matką na rotaty przychodząc i obok niej klęcząc gorąco pacierz polski odmawiałem [...]

Celem Biesika było nie tylko tworzenie tekstów literackich – w większości poetyckich – ale również samego ich tworzywa: literackiego języka wilamowskiego. Powodów i podstaw do tego dostarczyły mu wykształcenie i kariera zawodowa w wielojęzycznej

¹² Tematyce tej poświęca się coraz trafniejsze analizy monograficzne, by odnieść czytelnika np. do Cwanek-Florek, Ewa & Irgard Nöbauer (red.) 2015. *Sprachliche Wechselbeziehungen in der Habsburgermonarchie*. Wien: PAN; lub Kohler, Gun-Britt, Rainer Gröbel & Hans Heining Hahn (red.) 2008. *Habsburg und die Slavia*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang.

Monarchii Habsburgów, a także bezpośrednie kontakty z językiem „słowiańsko-chorwackim” (Biesik bał się z nim właśnie pomieszać zapamiętany z Galicji polski), zyskującym prestiż w czasie, gdy Biesik tworzył swe utwory, i w tej samej przestrzeni. Ciekawe, że ów „słowiańsko-chorwacki” był dlań jednym konstruktorem językowo-tożsamościowym, choć obejmującym zarówno używane w Trieście i jego bliskiej okolicy odmiany słoweńskie, jak i nieco odleglejsze odmiany chorwackie używane na pobliskiej Istrii. Nie bez wpływu na zamysł Flory-Flory pozostawała też rola, jaką w krajobrazie językowym włoskiego w przeważającej mierze Triestu odgrywał bliski mu Dante Alighieri – twórca współczesnego literackiego języka włoskiego, opartego na rodzimym dlań dialektalnym standardzie tokańskim. Zdaniem Biesika bowiem:

W świecie wszystko od przypadku zależy; i tak mowa włoskich Toskanów przypadkowo znalazła swego wielkiego poetę Dante’go, który przez swą podróż do piekła, czyści i nieba t.j. boską komedię stał się ojcem języka włoskiego, jak Luter swym przekładem biblii jędrnym językiem północnym stał się ojcem nowoczesnego niemieckiego [...].

Tego szczęścia język wilamowski, lubo jako najstarszy służył za postawę innym niemiał, jak niedyś i wykształcony język łaciński który ludom romańskim za podstawę służył [...]

W świetle rozważań standaryzacyjno-językowych istotnym dla zrozumienia fenomenu literatury Flory-Flory jest i wspomniana wcześniej koncepcja „literatury dialektalnej”. Nic to, że nawet przez brata Biesika, doktora Hermanna Mojmira, wilamowski był określany dialektem niemieckim¹³; sam Biesik pozostawał i tworzył w nurcie o wiele wcześniejszych przekonań o nieniemieckim pochodzeniu Wilamowian (o teoriach pochodzenia Wilamowian zob. obszernie: Wicherkiewicz 2003, [2013], Wicherkiewicz, Olko 2016; o braterskim konflikcie między Biesikiem i Mojmirom zwłaszcza Wicherkiewicz 2003). W świecie języków północnych i południowych rubieży wielojęzycznego państwa Habsburgów (nowy, bo upiśmienniony piórem Flory-Flory) język wilamowski spełniał wszelkie wymogi literatury dialektalnej. Pisał wszakże Biesik:

Z tym więc językiem zawojowali [przodkowie Wilamowian] Anglię, z nim wrócili na stały ląd do Fryzji i do Wilamowic. Język ten więc jest jako najstarszy ojcem innych dziś żywych języków germańskich, jak angielskiego, holenderskiego, niemieckiego, szwedzkiego i lubo pośredniczył między nimi, został on sam dla siebie.

Od 1913 roku Florian Biesik pisał teksty poetyckie o Wilamowicach i wysyłał je tam w celu zebrania opinii dotyczących języka i szczegółów opisanych w jego pracach. Do końca swego życia pisywał także wiele artykułów o Polsce dla lokalnych gazet wydawanych w Trieście. Odnaleziony w Wilamowicach przez autora tego tekstu (zob. Majewicz 1991) i opublikowany z komentarzami (Wicherkiewicz 2003) rękopiśmienny zbiór Floriana Biesika zawierał następujące utwory:

- *Ófjer welt*¹⁴ [„Na tamtym świecie”]
- *Óm mjer* [„Na morzu”]

¹³ Por. Mojmir, Hermann 1930–1936. *Wörterbuch der deutschen Mundart von Wilamowice*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

¹⁴ Oryginalna pisownia Floriana Biesika, nieco odbiegająca od współcześnie standaryzowanej przez Tymoteusza Króla.

Óf jer welt

a gycytkje tragedijj.

wymysojrysz, fy s flora flora.

Laxa guty Szas „of jer welt”

wajts nist szlachtyś hann agystett,

szjetta xych goo nist myj fjem tót,

Sertroon besser s Tawa ye nót.

Laxas szlachty, cyttyns wja esp

istykjes woot stychts, wjes a wes,

Krizia in szrek fy jém Tawa,

waba besser, wann gut starna.

Rękopis poematu Óf jer welt Floriany Biesika

Fot. Tomasz Wicherkiewicz

- *S'wymysojersze* [„Wilamowszczyzna”]
- *Dy družba* [„Družbowie”]
- *S'wymysojer mákia* [„Wilamowianka”]
- *Dy "saison halykja"* [„Sezonowi święci”]
- *S gre-gre-gregory* [„Dzień św. Grzegorza”]
- *Wymysau an wymysojer* [„Wilamowice i Wilamowianie”]
- *Dy nójy póterbąwa kultur* [„Nowa kultura mleczarek”]
- *S'wymysojer wunder* [„Wilamowski cud”]¹⁵

oraz kilkustronicową przedmowę w języku polskim, z której pochodzą przytaczane tu wypowiedzi Flory-Flory.

Pierwszy, najdłuższy z utworów, pisany wyraźnie pod wpływem warsztatu mickiewiczowskiego oraz wątków dantejskich opublikowano również w wersji oryginalnej (pisownia Biesika oraz współczesna) i dosłownym tłumaczeniu na język polski w zakładce strony „Wilamowski” portalu „Dziedzictwo językowe Rzeczypospolitej. Baza dokumentacji zagrożonych języków”¹⁶.

Biesika wyprawa „na tamten świat” w najdłuższym z utworów znowu łączy wymiar ontologiczny – przejęty od Dantego Alighieri, jednak znacznie zmodyfikowany – by posłużyć jako pełna wykładnia wilamowskiej mniejszościowości, zanurzenia kultur i języków, rodzimej swojskości oraz pamięci historycznej balansującej pomiędzy swojską ukochaną wilamowszczyzną najpełniej spotykaną i reprezentowaną na poziomie Czyścica, a wzniosłą narodowo polskością i europejskością w nieco mniej zajmującym z powodu patetycznych stereotypów historycznych Niebie. Piekło Biesik zarezerwował dla najbardziej zniechęconych członków swojej rodziny, tam już zresztą nie towarzyszy mu zmarła przyjaciółka z lat dziecińczych – wierna i ukochana przewodniczka po „polskim” Niebie i „wilamowskim” Czyścicu. Główny jednak cel literackiej podróży wyraża Biesik następująco:

[...] i tak przyszła mi myśl odszukania wszystkich drogich i znajomych, których tu [w Trieście] przez me oddalenie za wczas opuściłem, na tamtym świecie; rozmawiając choć tam z nimi w języku dzieciństwa mego, w tysięcletnim języku anglo-fryzyjsko-saskim (czy i gotyckim?) ...

Oddając poezje me rodakom gminy mej, życzę by służyły im do poznania życia owych co byli przed nami, jakoteż i owym co będą po za nami.

Twórczość wilamowskojęzyczna po Florianie Biesiku

Z pewnością dalszej i pogłębionej analizy wymagają rozwój mikroliteratury wilamowskiej (i Wilamowic bezpośrednio dotyczącej) oraz jej losy współczesne. Pisze o nich w tym tomie Tymoteusz Król (*Tiöma füm Dökter*, ur. 1993), który sam od lat tworzy rozmaite formy literackie w języku wilamowskim (por. bibliografia dołączona do artykułu Tymoteusza

¹⁵ Część z tych utworów opublikował poprzednio Anders 1933.

¹⁶ Adres strony z tekstem poematu on-line: <http://inne-jezyki.amu.edu.pl/Frontend/Text/Details/1455>.

Króla). Osobnych opracowań wymaga już twórczość wspomnianych przez niego Jana Kuczmierczyka (*Frešlik-Jäski*, 1880–1961) oraz Józefa Gary (*Tołer-Jüza*, 1929–2013). Temu ostatniemu jeszcze za życia poświęcono monografie twórczości: Gara 2003, 2007a i 2007b.

Najnowsze publikacje wilamowskojęzyczne ukazują się w ramach działań i projektów rewitalizujących język *wymysiöeryš*, np. publikacje dla dzieci: Ritchie 2014 i Majerska 2014.

Całościowego zebrania i opracowania wymagają bogate zasoby – zachowanej, zrekonstruowanej, a i wciąż odnajdywanej – literatury ustnej, zwłaszcza tekstowego folkloru muzycznego. Powstają także nowe utwory w języku wilamowskim, również nowe aranżacje utworów muzyki popularnej – w wykonaniu Kamili Majerskiej z rodziną.

Najnowszym zjawiskiem jest w Wilamowicach teatr i przedstawienia teatralne w języku wilamowskim. W ramach inicjatyw rewitalizujących miejscowy język i kulturę w 2014 roku po raz pierwszy grupa dzieci z Wilamowic (oraz – co stanowi ewenement – również z niewilamowskojęzycznych wsi ościennych) pod opieką m.in. Tymoteusza Króla, Justyny Majerskiej i Carlo Ritchiego przygotowała spektakl *Der Kliny Fjyšt* oparty na przełożonych fragmentach *Małego Księcia* Antoine'a de Saint-Exupéry'ego. Rok później na scenę – jako *Der Hobbit. Hejn äñ cyryk* – trafiły fragmenty powieści *Hobbit, czyli tam i z powrotem* J. R. R. Tolkiena.

Sukces przedstawienia, które gościło też na deskach Teatru Polskiego w Warszawie, skłonił młodych Wilamowian do zmierzenia się z materiałą literacko trudniejszą, bo adaptacji scenicznej w roku 2016 doczekały się fragmenty przedstawionych wyżej utworów Floriana Biesika pod scenicznym tytułem *Ufjer welt*. Osią spektaklu był powrót do braterskiego konfliktu między Biesikiem a Mojmirem. I ten spektakl grano gościnnie m.in. w Warszawie, Kielcach i Katowicach. Można się spodziewać, że następnymi latami zobaczymy przedstawienia oparte już w całości na przygotowanych dlań scenariuszach¹⁷ w języku wilamowskim... Wtedy będzie zapewne można mówić i pisać o naprawdę żywym, rozwijającym się korpusie wilamowskojęzycznych tekstów literackich.

Jednak bez nadmorskich znad Adriatyku tęsknot Floriana Biesika za podbeskidzkimi Wilamowicami, ich małym językiem, wielką przeszłością i ludźmi, z pewnością tego korpusu w obecnym kształcie by nie było. Powrót Biesika i jego literackich podróży i zamiarów (które dziś określibyśmy jako *ideologię językową*) do świadomości Wilamowian, za sprawą zintegrowanych strategii rewitalizacji języka i kultury (por. Olko, Wicherkiewicz, Borges 2016), jest z pewnością fenomenem o wymiarze sięgającym daleko poza świat literacki.

Bibliografia

Anders, Heinrich 1933. *Gedichte von Florian Biesik in der Mundart von Wilamowice*. Kraków: Uniwersytet Poznański.

¹⁷ Tak zaiste się stało – w 2018 i 2019 roku na deski wilamowskiego teatru trafiły przedstawienia oparte na scenariuszach przygotowanych przez młodych aktorów w języku wilamowskim, kolejno: przekrojowy dramat biograficzno-historyczny *Ymertihła* („Odziewaczka”), oraz komedia *Ojeruma! Czyli lepsze deko handlu niż kilo roboty*.

- Augustin, Franz 2007. *Kroniki żywieckie: od czasów zamierzchłych do 1845 r.* Żywiec–Kraków: Towarzystwo Naukowe Żywieckie.
- Bukowski, Jacob 1860. *Gedichte in der Mundart der deutschen schlesisch-galizischen Gränzbewohner resp. von Bielitz-Biala.* Bielitz: Zamarski.
- Cergol, Jadranka 2014. „An attempt at defining *minority* literature: A case study in the literary production of the Italian minority in Slovenia and Croatia and of the Slovenian minority in Italy”. *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication* 2: 61–68.
- Chromik, Bartłomiej 2016. „From Wilamowice to the philosophy of science and back again: three levels of linguistic ideologies”. W: Olko, Wicherkiewicz i Borges 2016. 91–110.
- Deleuze, Gilles, Felix Guattari 1975. *Kafka. Pour une littérature mineure.* [Paris:] Les Editions de Minut. [Wydanie polskie 2016. *Kafka. Ku literaturze mniejszej.* Kraków: Eperons-Ostrogi].
- Gara, Józef 2003. *Zbiór wierszy o wilamowskich obrzędach i obyczajach oraz Słownik języka wilamowskiego.* Wilamowice: Stowarzyszenie na Rzecz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Miasta Wilamowice „Wilamowianie”. Publikacja dostępna na portalu internetowym: <https://pl.wikisource.org>.
- 2007a. *Kronika historyczna miasteczka Wilamowice.* TIMEX.
- 2007b. „Wymysöjer štýtla” – Miasteczko Wilamowice oraz jego osobliwości zawarte w zbiorze *pioenek wilamowskich* Józefa Gary. Wilamowice: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury. Publikacja dostępna na portalu internetowym: <https://pl.wikisource.org>.
- Kancelaria Sejmu, Biuro Komisji Sejmowych 2016. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych* (nr 22) z 27 września 2016 r. Publikacja dostępna on-line na stronie: <http://www.sejm.gov.pl>.
- 2017. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych* (nr 39) z 10 maja 2017 r. Publikacja dostępna on-line na stronie: <http://www.sejm.gov.pl>.
- Król, Tymoteusz, Elżbieta Filip 2009. *Strój wilamowski (Przez Wilamowice).* Wilamowice: Stowarzyszenie na rzecz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Miasta Wilamowice „Wilamowianie”.
- Majerska, Justyna 2014. *Wymysöejer fibl* [Wilamowska czytanka]. Warszawa: Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego. Publikacja on-line dostępna na stronie: <http://www.revitalization.al.uw.edu.pl>.
- Majewicz, Alfred F. (red.) 1991. *Florian Biesik's poems in Wymysojerysh (the smallest literature in a minority language in Poland).* Sęszew: IIEOS.
- Neels, Rinaldo 2016. „Language and identity in Wilamowice: a complex history of language choices and language attitudes”. W: Olko, Wicherkiewicz i Borges 2016. 111–130.
- Nijakowski, Lech (red.) 2014. *Europejskie i regionalne instrumenty ochrony języków zagrożonych. Konferencja.* Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Olko, Justyna, Tomasz Wicherkiewicz, Robert Borges (red.) 2016. *Integral strategies for language revitalization.* Warsaw: Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego. Publikacja on-line dostępna na stronie: <http://www.revitalization.al.uw.edu.pl>.
- Ritchie, Carlo 2012. *Some considerations on the origins of Wymysorys.* B.A. Thesis. Sydney: University of Sydney. Published on-line at: <https://www.academia.edu>.
- 2014. *Ynzer boümmüter* [Nasze drzewo mateczne]. Warszawa: Wydział *Artes Liberales* Uniwersytetu Warszawskiego. Publikacja on-line dostępna na stronie: <http://www.revitalization.al.uw.edu.pl>.
- Wicherkiewicz, Tomasz 2001. „Piśmiennictwo w etnolekcie wilamowskim”. W: Antoni Barciak (red.). *Wilamowice. Przyroda, historia, język, kultura oraz społeczeństwo miasta i gminy.* Wilamowice: Urząd Gminy. 520–538.

- 2003. *The making of a language. The case of the idiom of Wilamowice, southern Poland*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- [2013]. *Pochodzenie języka wilamowskiego – poglądy i badania*. Publikacja on-line dostępna na stronie: <http://www.revitalization.al.uw.edu.pl>.
- Wicherkiewicz, Tomasz, Justyna Olko 2016. „Researching, documenting and reviving Wymysiöeryś – a historical outline”. W: Olko, Wicherkiewicz i Borges 2016. 17–54.
- Wicherkiewicz, Tomasz, Tymoteusz Król, Justyna Olko 2017. „Awakening the language and speakers’ community of Wymysiöeryś”. *European Review* 26/1: 179–191.
- Zieniukowa, Jadwiga, Tomasz Wicherkiewicz 1997. „Do-Pyjter-Jaśka i cym-Hala-Mockja oraz inne zjawiska z antroponimii Wilamowic w dawnym Księstwie Oświęcimskim”. W: Hanna Popowska-Taborska, Jerzy Duma (red.). *Onomastyka i dialektologia*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.